

OSVRT NA KRETANJE PRIVREDNOG RASTA U ZEMLJAMA
JUŽNE EVROPE I NEKIM VANEVROPSKIM ZEMLJAMA
U RAZDOBLJU 1952—1981.

*Dubravko MIHALJEK**

U ovom radu prikazana je komparativna statistička analiza razvoja zemalja južne Evrope u razdoblju od 1952. do 1981. godine. Analizom su obuhvaćene zemlje međusobno usporedive razine razvijenosti i sličnih razvojnih obilježja: Bugarska, Grčka, Jugoslavija, Mađarska, Poljska, Portugal, Rumunjska, Španjolska i Turska. Iako neke od navedenih zemalja u geografskom pogledu ne spadaju u grupu južnoevropskih zemalja, uvrštene su u analizu jer zadovoljavaju kriterij razine privredne razvijenosti. Radi usporedbe s kretanjem privrednog razvoja na drugim kontinentima analiza je proširena na Brazil i Meksiko, te Japan i Južnu Koreju.

Svjesni brojnih poteškoća metodološke prirode koje nameće uspoređivanje privrednog razvoja između različitih zemalja, našim rezultatima dajemo isključivo indikativan karakter. Zbog različitog obuhvata pojedinih statističkih agregata, rezultati ove analize relevantniji su za usporedbe između pojedinih socijalističkih, odnosno pojedinih kapitalističkih zemalja nego za unakrsne uporedbe. Iako smo princip istovjetnosti izvora podataka nastojali maksimalno poštivati, ponekad smo zbog neraspologanja podacima bili prisiljeni kombinirati različite izvore, odnosno služiti se službenim procjenama. Preciznost analize također otežava i duljina promatranog perioda. U istim publikacijama različitih godišta postoje velike razlike u podacima za pojedine godine, pa su kod preračunavanja na zajedničku bazu moguća određena odstupanja u serijama indeksa i, kao posljedica, u stopama rasta. Ta smo odstupanja nastojali minimizirati korištenjem više serija indeksa i poštivanjem principa recentnosti podataka.

Osnovni indikator privrednog rasta u našoj analizi je kretanje društvenog proizvoda po stanovniku (bruto domaći proizvod za kapitalističke, odnosno neto materijalni proizvod za socijalističke zemlje izraženi u stalnim cijenama). Budući da u formiranju društvenog proizvoda u odabranim zemljama najveći udio imaju industrija i poljoprivreda, kao dodatni indikator razvoja prikazano je kretanje indu-

* Ekonomski institut, Zagreb.

stnijske i poljoprivredne proizvodnje. Rađi ilustracije prikazano je i deset zemalja koje su u promatranom razdoblju ostvarivale najviše stope rasta industrijske i poljoprivredne proizvodnje u svijetu.

U svrhu interpretacije rezultata analize, u posebnom smo dodatku prikazali stope rasta obujma izvoza kod promatranih zemalja. Na kraju smo usporedili rang listu dvadeset zemalja koje su u razdoblju 1952—1981. ostvarivale najviše stope rasta društvenog proizvoda po stanovniku s rang listom dvadeset zemalja koje su u tom periodu najbrže povećavale izvoz.

Kretanje navedenih indikatora rasta praćeno je osim u razdoblju 1952—1981. i u tri kraća perioda: 1952—1964, 1964—1974, i 1974—1981. Ova periodizacija poklapa se s promjenama izvršenim u privrednom sistemu Jugoslavije u posljednjih trideset godina, pa je u tom pogledu naša analiza djelomićno prilagođena praćenju performansa jugoslavenske privrede u različitim fazama razvoja njezinog privrednog sistema. S tim u vezi istićemo da 1952. godinu nismo odabrali kao poćetnu u namjeni da iskažemo što povoljnije rezultate razvoja Jugoslavije, nego zato što se od te godine u našoj privredi poćinju neposredno odražavati efekti uvođenja radnićkog samoupravljanja.

Kretanje indeksa društvenog proizvoda po stanovniku zemalja obuhvaćenih analizom prikazano je u tabeli 1, a kretanje indeksa industrijske proizvodnje i indeksa poljoprivredne proizvodnje u tabelama 2 i 3. U tabelama 4, 5 i 7 prikazane su stope rasta društvenog proizvoda po stanovniku, te stope rasta industrijske i poljoprivredne proizvodnje u razdobljima 1952—1981, 1952—1964, 1964—1974. i 1974—1981. Deset zemalja koje su u tim razdobljima ostvarivale u svijetu najviše stope rasta industrijske i poljoprivredne proizvodnje prikazane su u tabelama 6 i 7.

Podaci o kretanju društvenog proizvoda po stanovniku prikazani u tabeli 1 navode nas na ćitav niz zakljućaka u pogledu dinamike rasta ovog agregata u promatranom periodu. Već, na prvi pogled uoćavamo opću tendenciju naglog usporavanja privrednog rasta űza 1974. godine i vrlo široku rasprostranjenost visokih stopa rasta u razdoblju 1964—1974. U cijelom promatranom periodu na prvom mjestu se nalazi Rumunjska (7,4%) a slijede je s nešto nišom stopom rasta Bugarska (6,9%) i Jugoslavija (6%). Stope rasta društvenog proizvoda iznad 5% imaju još Grćka (5,1%) i Mađarska (5%), a zatim slijede Poljska (4,5%) i Portugal (4,5%), te Španjolska (3,9%) i, na posljednjem mjestu, Turska (2,6%). Usporedbom stopa rasta u pojedimim podrazdobljima uoćavamo da većina zemalja zadržava svoj relativni poloćaj na ljestvici űz razdoblja 1952—1981. Veća odstupanja postoje kod Poljske (šesta, treća i deveta; ukupno šesta), Jugoslavije (prva, osma i treća; ukupno treća) i Portugala (osmi, ćetvrti i šesti; ukupno sedmi). Dok su loše performanse poljske privrede u razdoblju 1974—1981 (negativna stopa rasta od —0,5%) posljedica poznatih politićkih previranja tokom godina 1979, 1980. i 1981, a visoka stopa rasta portugalske privrede u razdoblju 1964—1974. od 6,4% rezultat velikog povećanja vrijednosti izvoza tekstilnih proizvoda i turistićkih usluga, te žive građevinske aktivnosti za potrebe turizma, uzroći ve-

likih oscilacija stope rasta jugoslavenske privrede su manje uoćljivi i stoga zahtijevaju dublju analizu.

U razdoblju 1952—1964. Jugoslavija je imala najvišu stopu rasta per capita društvenog proizvoda u svijetu (8,3%). Ako se izuzmu zemlje izvoznice nafte i zemlje trgovaćke postaje (Hong-Kong, Singapur, Malta) to je ujedno i jedna od najviših stopa privrednog rasta zabilježenih u povijesti. Međutim, nakon 1964. godine dolazi do naglog usporavanja porasta űz prethodnog perioda, pa stopa rasta per capita društvenog proizvoda pada na 4,9% u razdoblju 1964—1974. i na 3,8% u razdoblju 1974—1981, što u odnosu na poćetni period predstavlja smanjenje za 68% odnosno za 118%. Pri tome je posebno zanimljivo da je upravo u razdoblju 1964—1974, kada je Jugoslavija na našoj ljestvici bila predzadnja, velika većina zemalja u svijetu ostvarivala najviše stope rasta društvenog proizvoda u svojoj povijesti. U pogledu poretka na ljestvici poloćaj Jugoslavije se u razdoblju 1974—1981. bitno popravio. Međutim, ćinjenica da je došlo do daljnjeg smanjenja rasta per capita društvenog proizvoda za 30% u odnosu na prethodno razdoblje, te da su zbog posljedica privredne recesije zemalja OECD-a performanse grćke, portugalske, turske i španjolske privrede u ovom periodu bile vrlo loše, ne potkrepljuju zadovoljstvo »osvajanjem« ovog trećeg mjesta. Uzmemo li u obzir i privredna kretanja u 1982. godini, uz procjenu da je per capita društveni proizvod u Jugoslaviji porastao za 0,9%, stopa rasta u periodu 1974—1982. iznosila bi 3,4%, ćime bi Jugoslavija pala na ćetvrto mjesto, iza Mađarske. Budući da na ovom stupnju analize nije moguće argumentirano objasniti uzroke opisanog usporavanja stope privrednog rasta Jugoslavije nakon 1964. godine, zadovoljit ćemo se iznošenjem nekoliko općih sugestija za daljnju analizu. Nema nikaćve sumnje da je jedan od osnovnih uzroka izvanredno visoke stope rasta per capita društvenog proizvoda Jugoslavije u razdoblju 1952—1964. posljedica efekta poslijeratne izgrađnje, koji je u Jugoslaviji, űz poznatih razloga, sigurno djelovao jaće nego u drugim zemljama. Iznenaduje, međutim, ćinjenica da su u razdoblju 1964—1974, kada spomenuti efekt više nije djelovao, sve zemlje osim Jugoslavije (i donekle Grćke) ubrzale privredni rast u prosjeku za 26%. Do ovako široke rasprostranjenosti visokih stopa rasta najvjeroćatnije došlo je zbog nagle ekspanzije svjetske trgovine u drugoj polovici šezdesetih i poćetkom sedamdesetih godina.¹ Ovu pretpostavku potkrepljuju i podaci o intenziviranju industrijske i poljoprivredne proizvodnje u periodu 1964—1974, naroćito u zemljama u razvoju. Zemlje ćlanice SEV-a, na koje je oživljavanje međunarodne trgovine slabije utjecalo, takoćer su povećale stope rasta u razdoblju 1964—1974, ali znatno manje od zemalja u razvoju. U Jugoslaviji se to razdoblje poklapa s novim privrednim sistemom, promoviranom reformom űz 1965. godine.

Dosadašnje analize² uglavnom istiću da je do usporavanja dina-

¹ Vidi dodatak.

² Vidi izvještaj Komisije Svjetske banke (18). Vidi takoćer Balassa (2) i Horvat (4) i (5).

mičnog rasta jugoslavenske privrede došlo još ranije, a od 1964. silazni trend je ubrzan promjenama u produktivnosti rada, realnim osobnim dohocima i cijinama. Lančana reakcija uzroka i posljedica usporavanja rasta u periodu 1964—1974. izgleda otprilike ovako:

smanjenje stope investiranja } → smanjenje efikasnosti
 smanjenje stope rasta proizvodnje } investiranja →

→ daljnje smanjenje stope rasta proizvodnje →

{ smanjenje stope rasta fizičkog obima izvoza → pritisak na platnu bilancu
 smanjenje stope rasta produktivnosti rada → pritisak na dijene
 → smanjenje stope zapošljavanja → pritisak na nezaposlenost
 smanjenje stope rasta realnih primanja → pad osobne potrošnje } →

→ smanjenje stope rasta, itd.

U jednoj izrazito ekspanzivnoj i složenoj privredi, koja doživljava brze strukturne promjene i zahtijeva razvojnu strategiju na dulji rok, opisano cikličko kretanje zahtijeva posebnu pažnju ekonomske politike. Reforma iz 1965. godine nije uspjela zaustaviti silazni trend proizvodnje, izvoza i efikasnosti investiranja, a pretjerano oslanjanje na nesavršeni tržišni mehanizam pridodalo je tom trendu inflaciju i nezaposlenost. Prirodna reakcija nosilaca ekonomske politike na takva kretanja bila je pojačana administrativna intervencija u privredi, što je samo povećalo potrebu za novom reformom privrednog sistema.

Nakon 1974. u Jugoslaviji dolazi do daljeg usporavanja stope rasta društvenog proizvoda po stanovniku od 4,9% na 3,4%, industrijske proizvodnje od 7,3% na 5,3% i poljoprivredne proizvodnje od 3,7% na 1,7% (uzimajući u obzir i 1982. godinu). Na ovom mjestu potrebno je, međutim, napomenuti da je izborom 1974. godine kao baze u posljednjem periodu analize Jugoslavija u izvjesnom smislu »oštećena«. Naime, da je za početnu godinu odabrana 1972 (koja i s aspekta kriterija periodizacije ima svoje opravdanje, jer tada započnu institucionalne promjene koje su prethodile donošenju novog Ustava, a efekti reforme iz 1965. se više ne odražavaju na funkcioniranje privrednog sistema) razlike bi u stopama rasta između dva razdoblja bile manje i iznosile bi: 4,7% i 4,2% (per capita društveni proizvod), 7% i 6,6% (industrijska proizvodnja) i 1% i 2,5% (poljoprivredna proizvodnja).

Uočavamo, međutim, da je u ovom razdoblju došlo do još značajnijeg usporavanja rasta u drugim južnoevropskim zemljama. Prosječna stopa rasta per capita društvenog proizvoda devet zemalja južne Evrope smanjila se u razdoblju 1974—1981. više od dva puta u odnosu na prethodno razdoblje. Uzroci ovako naglog preokreta u raz-

vojnom trendu su uglavnom poznati: stagnacija svjetske trgovine, drugi naftni šok iz 1979. godine i posljedica prvoga, restriktivne mjere ekonomske politike razvijenih zemalja, gomilanje dugova zemalja u razvoju, itd. Zemlje članice SEV-a koje su se u ovom razdoblju počele aktivnije uključivati u svjetsku privredu također su osjetile posljedice recesije. Poseban slučaj predstavlja Poljska koja je u ovom razdoblju zabilježila negativnu stopu rasta. U svjetlu iznesenih podataka, treće mjesto Jugoslavije u razdoblju 1974—1981. među usporedivim zemljama južne Evrope djeluje zadovoljavajuće. Poznavajući brojne probleme s kojima se naša privreda u posljednjih osam godina susretala, pomalo iznenađuje da su u usporedbi sa sličnim evropskim zemljama njene performanse bile relativno dobre. Međutim, činjenica da je u ovom periodu stopa rasta per capita društvenog proizvoda niža za jednu trećinu od prilično nezadovoljavajuće stope rasta iz razdoblja 1964—1974, te da su brojni nepovoljni trendovi iz prethodnog preneseni i u ovo razdoblje (nezaposlenost, inflacija, deficit platne bilance), ne ostavljaju mnogo mjesta zadovoljstvu. Detaljnija analiza privrednog razvoja Jugoslavije u periodu 1974—1981. vjerojatno bi potvrdila hipotezu da bi bez priliva inozemne akumulacije performanse naše privrede u ovom razdoblju bile daleko lošije. Ovu pretpostavku najbolje potvrđuju privredna kretanja u 1981, 1982. i prvom kvartalu 1983. godine: od kada su presahnule slavine kojima je priticao inozemni kapital, započeo je i drastičan pad stopa rasta društvenog proizvoda po stanovniku (4,3% u periodu 1974—1980. i 0,9% u periodu 1980—1982) i industrijske proizvodnje (6,4% i 2,1%). Normalna posljedica takvih kretanja bila je i eksplozija deficita platne bilance, koji je zatim postao glavni ograničavajući faktor ponovnog oživljavanja proizvodnje. Dakako, na ovom stupnju analize, naš zaključak o utjecaju inozemnih kredita na dinamiku rasta jugoslavenske privrede ostaje na nivou hipoteze.

Podaci o kretanju društvenog proizvoda po stanovniku u Japanu, Južnoj Koreji, Brazilu i Mexicu govore nam o određenim razlikama u dinamici njihovog privrednog razvoja u odnosu na južnoevropske zemlje.

Japan ostvaruje vrlo visoke stope rasta u prva dva perioda (7,9% i 7,8%), dok je u posljednjem naglo usporio privredni rast (3,5%). U cijelom promatranom razdoblju nalazi se na trećem mjestu u svijetu sa prosječnom godišnjom stopom rasta društvenog proizvoda po stanovniku od 6,7%.

Južna Koreja se u početku sporo razvijala, da bi nakon 1964. naglo ubrzala stopu rasta per capita društvenog proizvoda sa 2% na 7,5% (povećanje za 275%). Nakon 1974. godine dolazi do malog usporavanja njezinog rasta. Međutim, ostvarena stopa rasta (6,0%) je najviša u svijetu ako se izuzmu Malta (10,5%), Hong-Kong (8,9%) i Singapur (6,8%). Nema nikakve sumnje da je za ovako dinamičan rast korejske privrede u velikoj mjeri zaslužan strani kapital kao i vrlo niska početna baza razvoja. Međutim, podaci o kretanju industrijske i poljoprivredne proizvodnje, o kojima će još biti riječi, nedvosmisleno ukazuju na potrebu podrobnije analize privrednog razvoja Južne Koreje.

Brazil je ostvarivao najveće oscilacije u dinamici privrednog rasta među promatranim zemljama: u početnom periodu razvijao se relativno sporo (stopa rasta per capita društvenog proizvoda iznosila je 2,9%), zatim dolazi do izvanrednog razvojnog skoka u razdoblju 1964—1974 (7,8% tj. drugo mjesto u svijetu, izuzmu li se zemlje izvoznice nafte), te do još naglijeg pada u periodu 1974—1981 (2,1%). Uzroci tako velikih oscilacija uglavnom su eksterne prirode: vrlo visoki intenzitet ulaganja stranog kapitala krajem šezdesetih i tokom sedamdesetih godina, ekspanzija pa stagnacija svjetske trgovine, stalno pogoršavanje odnosa razmjene i, djelomično, oscilacije potražnje na svjetskom tržištu za glavnim izvoznim artiklima. Od unutrašnjih uzroka neravnomjernog razvoja potrebno je spomenuti da se tradicionalno visoka stopa inflacije povećala tokom sedamdesetih godina, a deficit platne bilance enormno porastao, što je uz vrlo visoku nezaposlenost pogodovalo nestabilnosti privrednih kretanja nakon 1974. godine.

Relativno najstabilniju dinamiku privrednog rasta u promatranom razdoblju ostvario je Meksiko. Iskazani rezultati bili bi vjerojatno skromniji da se analiza produži i na 1982. godinu koja je za meksičku privredu bila izuzetno loša. Potrebno je također napomenuti da je vrijednost pokazatelja društvenog proizvoda po stanovniku kod Meksika nešto niža zbog izvanredno visoke stope prirodnog priraštaja od 3,4% godišnje. Sam bruto domaći proizvod, izražen u konstantnim cijenama, rastao je u periodu 1952—1980. po prosječnoj godišnjoj stopi od 6,6%.

Visoke stope rasta među relevantnim zemljama u razvoju ostvaruje i Malezija: per capita društveni proizvod raste u periodu 1970—1981. po prosječnoj godišnjoj stopi od 4,7%, industrijska proizvodnja po stopi od 8% i poljoprivredna proizvodnja po stopi od 4%. Zbog neraspologanja podacima nismo mogli pratiti privredni rast Malezije u šezdesetim godinama, ali možemo pretpostaviti da bi vrijednosti iskazanih stopa rasta bile još više.

Promatrane u cjelini, četiri odabrane vanevropske zemlje imaju sporiji rast od zemalja južne Evrope u periodu 1952—1964 (4%), a brži u periodu 1964—1974 (6,5%) i 1974—1981 (3,6%). Napominjemo da ovu usporedbu rasta sa evropskim zemljama, i pojedinačno i u cjelini, treba uvjetno shvatiti, jer ona ne vodi računa o geografskim, povijesnim i kulturnim razlikama koje su značajno djelovale na razvoj zemalja sa različitim kontinenta, već samo o nekim privredno-strukturnim i razvojnim sličnostima koje te zemlje čine međusobno usporedivima (niska početna baza razvoja, relativno velik udio poljoprivrede u formiranju društvenog proizvoda, oslanjanje u razvoju na intenzivnu industrijalizaciju, brze strukturne promjene u privredi i sl.).

Analiza podataka prikazanih u tabeli 5 pokazuje da najviše stope rasta industrijske proizvodnje imaju zemlje koje ostvaruju najbrži rast per capita društvenog proizvoda: Rumunjska (11,4%), Bugarska (10,5%) i Jugoslavija (9,3%). Poredak ostalih zemalja je nešto izmijenjen: na četvrtom mjestu je Poljska (8,1%), peta je Grčka (7,7%),

šesti Portugal (7,2%), sedma Španjolska (7,2%), osma Turska (6,9%) i deveta Mađarska (5,9%).

Promatrano u cjelini, iz razdoblja u razdoblje dolazi do usporavanja rasta industrijske proizvodnje u južneevropskim zemljama. Interesantno je da su promatrane zemlje članice OECD-a u razdoblju 1964—1974. ubrzale rast industrijske proizvodnje u prosjeku za jednu petinu u odnosu na prethodni period, da bi nakon 1974. godine smanjile tu dinamiku gotovo tri puta (Španjolska preko 12 puta). Kod promatranih zemalja članica SEV-a trend usporavanja industrijske proizvodnje neprekidno je prisutan, jednako kao i kod Jugoslavije koja, po razdobljima, ostvaruje prosječne godišnje stope rasta industrijske proizvodnje od 12,9% (druga) 7,3% (osma) i 6,1% (treća).

Kod odabranih vanevropskih zemalja u cijelom periodu na prvom mjestu se nalazi Južna Koreja sa izvanredno visokom stopom rasta industrijske proizvodnje od 16,2%. Slijede je Japan (10,3%), Brazil (7,9%) i Mexico (7,3%).

U razdoblju 1952—1964. Japan ostvaruje najvišu stopu rasta industrijske proizvodnje u svijetu (14,3%). U slijedećem periodu dolazi do blagog usporavanja ove dinamike, a iza 1974. do naglog pada stope rasta industrijske proizvodnje. Posebno je interesantan slučaj Južne Koreje. U razdoblju 1954—1964. u njoj je ostvarena stopa rasta industrijske proizvodnje od 12,5% (četvrta u svijetu). Slijedi fantastičnih 20,5% u periodu 1964—1974. i zatim nešto niža ali još uvijek izvanredno visoka stopa rasta od 15,5%. Ovako visoke stope rasta industrijske proizvodnje najvjerojatnije odražavaju nisku početnu bazu razvoja u Južnoj Koreji i ogromna ulaganja stranog kapitala u razvoj korejske industrije. Međutim, sigurno je da su i drugi faktori, prije svega vrlo obrazovano i marljivo stanovništvo, doprinijeli ovako dinamičnom industrijskom razvoju.³

Prilичno impresivan rast industrijske proizvodnje ostvario je i Brazil, naročito u razdoblju 1964—1974. kada se nalazio na šestom mjestu u svijetu (10,1%). Osnovna karakteristika industrijalizacije meksičke privrede je velika stabilnost njezine dinamike, što se odrazilo i na relativno stabilnu stopu rasta per capita društvenog proizvoda.

U tabeli 6 prikazano je deset zemalja koje su u razdoblju 1952—1981. i u pojedinačnim podrazdobljima ostvarile najviše stope rasta industrijske proizvodnje u svijetu. Na prvom mjestu među »najbržim« zemljama je Južna Koreja, a od zemalja koje nismo uvrstili u dosadašnju analizu među prvih deset u razdoblju 1952—1981. pojavljuju se još Izrael na šestom (8,6%) i SSSR na sedmom mjestu (8,2%). U periodu 1952—1964. i 1964—1974. među zemljama koje su ostvarile najbrži rast industrijske proizvodnje javljaju se još Irak i Saudijska Arabija. Iako se najveći dio porasta industrijske proizvodnje u tim zemljama odnosi na proizvodnju sirove nafte, uvrstili smo ih u analizu kao ilustraciju razvojnih rezultata zemalja proizvođača nafte.

Posebno je zanimljivo da su odabrane južneevropske i vanevropske zemlje ujedno i zemlje s najbržim porastom industrijske proiz-

³ Vidi studiju I. Adelman i S. Robinson (1).

vodnje u svijetu. Većina njih prisutna je najbliži deset »najbržih« zemalja u svim promatranim podrazdobljima. Jugoslavija je samo u periodu 1964—1974. ispala s te liste, dok je u ostalim razdobljima treća, odnosno peta u svijetu. Naravno, kod ovih rang-lista potrebno je promatrati prije svega same stope rasta industrijske proizvodnje, a tek potom i relativni položaj pojedine zemlje na ljestvici.

Rad usporedbe prikazane su i prosječne vrijednosti godišnjih stopa rasta industrijske proizvodnje za deset »najbržih« zemalja, svijet, Jugoslaviju i zemlje južne Evrope. Gledano po periodima, Jugoslavija je samo između 1952. i 1964. imala stopu rasta industrijske proizvodnje iznad svih iskazanih prosjeka. U cijelom razdoblju 1952—1981. ostvarena je natprosječna stopa rasta u odnosu na svijet i zemlje južne Evrope, dok je u odnosu na deset »najbržih« stopa rasta industrijske proizvodnje Jugoslavija zaostajala za 0,5%. Nešto manje zaostajanje za prosjekom »najbržih« ostvareno je i u periodu 1974—1981, dok je između 1964. i 1974. godine ostvarena stopa rasta bila niža i od prosjeka deset »najbržih« i od prosjeka južnoevropskih zemalja.

Također je interesantan podatak da je stopa rasta industrijske proizvodnje u svijetu iz razdoblja 1964—1974. (6,4%) prepolovljena u idućem periodu (3,1%). U tom pogledu dinamika kretanja industrijske proizvodnje u promatranim zemljama vjerno odražava opće svjetske trendove.

U pogledu stopa rasta poljoprivredne proizvodnje, prikazanih u tabeli 7, primjetno je opadanje dinamike poljoprivredne proizvodnje iz razdoblja u razdoblje, a posebno je zabrinjavajuća vrlo niska prosječna stopa rasta u razdoblju 1974—1981. (svega 1,1%).

Gledano pojedinačno, Jugoslavija se u cijelom promatranom periodu nalazi na prvom mjestu sa prosječnom godišnjom stopom rasta od 4,5%. Slijede je Grčka (4,2%), Rumunjska (3,6%), Bugarska (3,3%), Turska (3,1%), Mađarska (3%), Španjolska (2,2%), Poljska (2%) i Portugal (svega 0,05%). Jugoslavija je na prvom mjestu i u razdoblju 1952—1964 (7,1%). U idućem periodu je na drugom mjestu (3,7%) iza, što je pomalo iznenađujuće, Španjolske (3,9%), a u posljednjem periodu se nalazi na šestom mjestu sa vrlo skromnom stopom rasta poljoprivredne proizvodnje 1,3%.

Od ostalih zemalja koje ostvaruju solidnu dinamiku poljoprivredne proizvodnje ističemo Grčku (5,9%, 3,6% i 2,3%) i Tursku (3,2%, 2,8% i 3,4%). Vrlo velike oscilacije u poljoprivrednoj proizvodnji imala je Španjolska (1,7%, 3,9% i 0,7%). U Portugalu poljoprivredna proizvodnja naglo opada (2,4%, 0,6% i čak -4,6%), a u razdoblju 1974—1981. i u Poljskoj je poljoprivreda značajno podbacila (-1,2%).

Kod vanevropskih zemalja na prvom mjestu u periodu 1952—1981. nalazi se Južna Koreja (6%), zatim slijede Mexico (4,5%), Brazil (4,1%) i Japan (1,3%). I kod ovih zemalja poljoprivredna proizvodnja je doživjela najdinamičniji rast u razdoblju 1952—1964. (prosjeck 5,3%), u idućem periodu je naglo pala (3%); da bi nakon 1974. godine ponovo oživjela (3,2%), uz izuzetak Japana gdje je došlo do njezinog pada.

Južna Koreja i u dva podrazdoblja ostvaruje vrlo visoke stope rasta poljoprivredne proizvodnje: u periodu 1952—1964. je sa 8,6% druga u svijetu, iza Izraela sa rekordnih 10%, a u razdoblju 1974—1981. sa 6% opet druga u svijetu, ovaj put iza Šri Lanke sa stopom rasta poljoprivredne proizvodnje od 6,2%. U razdoblju 1952—1964. i Meksiko se sa stopom rasta od 6,4% uvrstio među deset najbržih zemalja po rastu poljoprivredne proizvodnje (četvrti), a u razdoblju 1964—1974. Brazil se sa 4,8% nalazio na šestom mjestu u svijetu.

U tabeli 8 prikazane su stope rasta poljoprivredne proizvodnje za deset »najbržih« zemalja u svijetu. Za razliku od rang-liste »najbržih« zemalja po rastu industrijske proizvodnje, gdje su se osim odabranih južnoevropskih i vanevropskih zemalja pojavile svega četiri nove zemlje, ovdje se pojavljuje ukupno devetnaest mahom zemalja u razvoju. Ohrabruje činjenica da se među njima osim zemalja proizvođača nafte (Libija, Venezuela, Iran), koje su očigledno veoma korisno uložile svoje prihode ostvarene izvozom nafte, nalaze i neke vrlo napućene azijske zemlje (Pakistan, Burma, Thailand, Malezija, Filipini), te više afričkih (Sudan, Obala Bjelokosti i Južnoafrička Republika) i latinskoameričkih zemalja (Gvatemala, Bolivija, Kolumbija, Paragvaj).

Prvo mjesto Libije u cijelom promatranom razdoblju svakako predstavlja veliko iznenađenje. Iako je početna baza razvoja poljoprivrede u Libiji bila vrlo niska, konstantno visoke vrijednosti prosječne godišnje stope rasta poljoprivrede govore o veoma efikasnoj agrarnoj politici ove arapske zemlje.

Izrael se u cijelom promatranom razdoblju nalazi na drugom mjestu, ponajviše zahvaljujući fantastičnoj stopi rasta poljoprivredne proizvodnje od 10% u periodu 1952—1964. U idućem podrazdoblju ta je stopa rasta prepolovljena (5,1%), a nakon 1974. izraelska poljoprivreda zbog čestih ratnih sukoba s arapskim zemljama praktički stagnira (0,6%). Na trećem mjestu u ukupnom poretku nalazi se Južna Koreja (5,8%), četvrti je Thailand (4,7%), peta Gvatemala (4,6%), Grčka šesta Jugoslavija (4,5%). Slijede Meksiko (4,9%), Sirija (4,4%), Grčka (4,2%) i Brazil (4,1%).

Zapažamo da je u razdoblju 1952—1964. stopa rasta poljoprivredne proizvodnje u Jugoslaviji po visini bila treća u svijetu, dok u ostala dva podrazdoblja našu zemlju više ne nalazimo među deset »najbržih«. U početnom razdoblju na devetom mjestu nalazi se Tajvan sa stopom rasta poljoprivredne proizvodnje od 5%. Vjerojatno bi se Tajvan nalazio na ovoj listi i u kasnijim razdobljima, a također i na listi zemalja najbržih po rastu industrijske proizvodnje, da se u službenoj statistici Ujedinjenih naroda i Svjetske banke posebno iskazuju pokazatelji njegovog razvoja i nakon 1965. godine.

Između 1964. i 1974. godine došlo je očigledno do naglog povećanja poljoprivredne proizvodnje u nekim azijskim, afričkim i latinskoameričkim zemljama. Od ranije analiziranih zemalja u ovom periodu susrećemo samo Brazil na petom mjestu, dok su sve ostale zemlje na listi nove. Isto tako i u periodu 1974—1981. među deset »najbržih« zemalja susrećemo od ranije analiziranih samo Južnu Koreju, i to na

Tabela 1.
INDEKSI KRETANJA DRUSTVENOG PROIZVODA PO STANOVNIKU 1952—1966. 1952 = 100

	1952.	1953.	1954.	1955.	1956.	1957.	1958.	1959.	1960.	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.	1966.
RUMUNJSKA	100	114	111	134	124	141	143	160	176	192	199	213	237	258	282
BUGARSKA	100	120	118	124	124	138	146	175	187	189	198	211	230	245	270
JUGOSLAVIJA	100	118	120	133	131	160	161	187	196	206	213	236	261	261	281
GRČKA	100	112	115	122	132	139	144	148	153	169	170	187	202	219	231
MAĐARSKA	100	112	107	115	102	126	134	142	156	164	171	180	188	188	202
POLJSKA	100	109	117	125	131	141	147	153	155	167	169	177	186	197	211
PORTUGAL	100	104	108	112	116	120	122	128	135	143	152	160	171	184	192
SPANJOLSKA	100	95	107	111	118	122	127	123	125	138	150	161	172	181	192
TURSKA	100	108	102	107	108	113	114	116	116	115	120	128	130	130	143
JAPAN	100	105	109	117	125	133	139	150	168	191	203	222	248	273	299
KOREJA	—	100	104	107	103	107	110	111	109	117	112	118	126	130	143
BRAZIL	100	101	106	108	111	117	124	129	134	139	143	140	140	168	170
MEXICO	100	97	104	109	113	117	120	119	125	146	128	137	144	148	153

Tabela 1. (nastavak)
INDEKSI KRETANJA DRUSTVENOG PROIZVODA PO STANOVNIKU, 1967—1981. 1952 = 100

	1967.	1968.	1969.	1970.	1971.	1972.	1973.	1974.	1975.	1976.	1977.	1978.	1979.	1980.	1981.
RUMUNJSKA	301	314	333	350	392	427	484	524	570	627	678	723	758	775	787
BUGARSKA	293	308	337	358	380	409	441	477	513	549	585	620	646	681	701E ₁
JUGOSLAVIJA	286	295	322	341	366	378	393	422	433	445	476	505	536	544	549
GRČKA	241	256	281	302	322	349	372	358	376	394	403	427	438	438	429
MAĐARSKA	218	229	245	256	271	287	306	322	340	350	375	391	401	401	411
POLJSKA	222	240	245	256	279	307	337	371	394	418	434	446	430	400	357E ₁
PORTUGAL	208	227	221	243	261	282	314	317	289	301	316	324	337	353	357
SPANJOLSKA	198	209	226	232	242	258	276	289	289	294	301	305	304	305	304
TURSKA	146	151	155	160	172	180	185	194	204	215	218	219	212	205	208
JAPAN	328	366	406	441	456	490	526	512	518	540	563	586	612	633	652
KOREJA	146	158	176	188	203	211	239	254	270	303	328	360	380	361	384
BRAZIL	174	188	201	215	234	253	281	299	307	328	336	343	356	370	347
MEXICO	158	165	169	175	176	184	193	198	202	203	203	212	223	233	—

E₁ = procjena prema (9)
E₂ = procjena prema (22)

Izvor podataka: IMF, International Financial Statistics, Yearbook, 1982.
UN, Statistical Yearbook, 1960, 1965, 1967, 1970, 1975, 1977, 1979/80.
Statistički Godišnjak Jugoslavije, 1982.
Statistička ročenka ČSSR, 1982.

Tabela 2.
INDEKSI KRETANJA INDUSTRIJSKE PROIZVODNJE, 1952—1966. 1952 = 100

	1952.	1953.	1954.	1955.	1956.	1957.	1958.	1959.	1960.	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.	1966.
RUMUNJSKA	100	115	122	139	154	167	183	201	234	270	307	345	394	445	495
BUGARSKA	100	115	128	137	157	183	209	253	286	319	372	410	455	521	586
JUGOSLAVIJA	100	118	127	154	164	191	209	245	282	300	318	364	427	454	482
POLJSKA	100	118	131	146	159	175	192	209	233	257	278	294	320	350	376
GRČKA	100	113	140	145	146	158	174	176	193	203	213	238	263	285	326
PORTUGAL	—	100	105	115	130	135	145	155	165	185	190	210	235	250	265
SPANJOLSKA	100	104	107	119	128	136	150	153	156	182	195	221	241	280	319
TURSKA	—	100	—	—	127	143	145	151	152	156	162	179	215	257	303
MAĐARSKA	100	110	108	115	104	119	134	148	168	186	200	213	228	236	251
KOREJA	—	—	100	100	125	150	175	200	225	225	275	300	325	350	425
JAPAN	100	120	130	140	172	202	198	238	296	355	385	428	496	515	583
BRAZIL	100	104	112	119	134	150	177	200	221	246	260	260	263	266	297
MEXICO	100	98	105	117	130	139	144	155	168	177	186	203	234	250	274
SSSR	100	112	127	143	158	174	192	213	234	255	280	303	324	351	385
IZRAEL	—	—	—	100	100	113	124	142	160	185	209	239	270	300	305

Tabela 2 (nastavak)
INDEKSI KRETANJA INDUSTRIJSKE PROIZVODNJE, 1967—1981 1952 = 100

	1967.	1968.	1969.	1970.	1971.	1972.	1973.	1974.	1975.	1976.	1977.	1978.	1979.	1980.	1981.
RUMUNJSKA	558	637	692	786	881	983	1124	1289	1447	1612	1808	1981	2139	2278	2315
BUGARSKA	635	694	761	836	911	955	1086	1170	1287	1371	1463	1570	1647	1724	1827
JUGOSLAVIJA	473	509	564	618	682	736	773	864	909	945	1027	1118	1209	1254	1309
POLJSKA	402	438	480	516	557	619	686	768	851	933	995	1038	1064	1064	946
GRČKA	335	359	399	443	487	562	651	639	667	737	748	805	855	863	852
PORTUGAL	280	310	340	375	370	420	420	525	500	515	585	625	670	705	710
SPANJOLSKA	338	365	417	462	475	566	638	697	651	677	716	736	742	749	742
TURSKA	268	299	337	344	377	415	464	502	546	595	637	658	634	601	651
MAĐARSKA	274	290	293	319	341	357	383	415	434	453	479	502	517	506	522
KOREJA	525	700	850	925	1075	1225	1650	2100	2500	3250	3900	4775	5350	5250	5775
JAPAN	696	815	945	1076	1103	1184	1360	1306	1163	1292	1345	1429	1548	1656	1707
BRAZIL	305	357	391	435	483	548	639	691	713	806	827	884	948	1012	911
MEXICO	295	314	342	365	373	410	452	485	508	521	539	593	654	709	763
SSSR	420	457	494	531	574	611	654	707	760	797	845	882	912	942	973
IZRAEL	295	379	439	482	532	595	628	655	671	701	746	789	827	795	854

Izvori podataka: IMF, International Financial Statistics, Yearbook, 1982.

UN, Monthly, Bulletin of Statistics, February 1982.

UN, Statistical Yearbook, 1960, 1965, 1967, 1970, 1972, 1975, 1977, 1979/80.

Statistički godišnjak Jugoslavije, 1982.

Tabela 3.

INDEKSI KRETANJA POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE, 1952—1966.

1952 = 100

	1952.	1953.	1954.	1955.	1956.	1957.	1958.	1959.	1960.	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.	1966.
JUGOSLAVIJA	100	171	129	177	148	213	174	232	203	190	200	220	228	213	266
GRČKA	100	130	127	135	139	161	151	157	147	181	172	192	199	210	219
RUMUNJSKA	100	118	119	140	113	140	120	145	147	157	144	147	156	163	181
BUGARSKA	100	121	107	117	109	128	127	149	154	149	155	159	178	180	207
TURSKA	100	109	86	101	109	107	124	125	126	126	132	139	145	137	155
MAĐARSKA	100	120	123	138	120	137	144	153	145	146	147	155	163	155	164
SPANJOLSKA	100	95	100	95	100	103	105	113	114	118	122	137	123	121	134
POLJSKA	100	102	109	111	119	124	128	127	133	147	135	141	143	156	165
PORTUGAL	100	122	121	117	116	122	115	116	118	121	134	139	133	143	124
KOREJA	100	139	156	166	154	170	179	181	180	229	200	219	269	271	290
MEXICO	100	108	126	135	140	156	168	160	167	177	186	193	210	219	225
BRAZIL	100	102	106	115	113	126	133	145	148	157	161	157	154	179	168
JAPAN	100	89	98	116	113	116	122	121	122	124	133	131	137	136	141
LIBIJA	100	103	100	102	110	163	137	132	144	144	176	205	202	312	312
IZRAEL	100	102	127	127	154	163	172	212	219	235	260	272	315	317	315
THAILAND	100	117	99	114	124	107	120	125	143	152	159	173	172	180	209
GVATEMALA	100	105	106	107	114	121	123	136	139	147	178	183	186	193	198
SIRIJA	100	113	132	95	133	155	105	114	109	130	183	167	183	184	142

Tabela 3. (nastavak)

INDEKSI KRETANJA POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE, 1967—1981.

1952 = 100

	1967.	1968.	1969.	1970.	1971.	1972.	1973.	1974.	1975.	1976.	1977.	1978.	1979.	1980.	1981.
JUGOSLAVIJA	264	259	291	260	228	280	297	328	325	344	356	339	356	353	359
GRČKA	224	208	225	246	246	256	263	282	304	306	292	316	296	318	330
RUMUNJSKA	179	178	181	163	199	228	210	221	228	280	277	279	293	286	282
BUGARSKA	205	193	196	196	202	220	214	202	212	232	216	228	248	242	254
TURSKA	155	162	163	170	182	187	173	192	208	223	223	230	239	242	244
MAĐARSKA	165	174	183	160	185	199	204	213	224	206	227	232	231	232	236
SPANJOLSKA	132	142	142	151	156	165	175	180	189	192	192	210	207	216	189
POLJSKA	169	172	166	175	173	182	190	192	197	189	185	197	199	175	177
PORTUGAL	144	140	139	150	140	133	139	142	141	133	114	116	124	113	101
KOREJA	273	285	321	318	324	334	344	366	414	456	501	520	530	469	549
MEXICO	227	235	231	241	250	260	267	280	275	279	306	332	318	342	357
BRAZIL	177	183	194	196	211	219	215	245	249	251	273	265	281	303	321
JAPAN	154	161	159	152	140	150	150	155	164	152	161	161	161	147	147
LIBIJA	324	272	341	311	237	415	462	486	595	666	489	506	643	681	—
IZRAEL	368	285	285	389	441	486	470	519	539	559	559	559	539	539	—
THAILAND	185	201	216	222	229	225	265	265	291	305	309	367	338	358	378
GVATEMALA	193	215	224	233	235	256	272	286	293	300	314	323	344	355	—
SIRIJA	176	164	183	144	158	218	141	231	238	275	259	301	280	332	—

Izvori podataka: FAO, Production Yearbook, 1965, 1975, 1976, 1980.

Narodnoe hozjajstvo socialističeskih stran v 1966. godu.

Statistički godišnjak Jugoslavije, 1982.

Tabela 4.

STOPE RASTA DRUSTVENOG PROIZVODA PO STANOVNIKU

P = razdoblje
G = stopa rasta u %

	P, 1952—1981.	G ₁	P, 1952—1964.	G ₂	P, 1964—1974.	G ₃	P, 1974—1981.	G ₄
1. RUMUNJSKA	7,4	8,3	1. JUGOSLAVIJA	8,3	1. RUMUNJSKA	8,3	1. RUMUNJSKA	6,0
2. BUGARSKA	6,9	7,4	2. RUMUNJSKA	7,4	2. BUGARSKA	7,6	2. BUGARSKA	5,7
3. JUGOSLAVIJA	6,0	7,2	3. BUGARSKA	7,2	3. POLJSKA	7,1	3. JUGOSLAVIJA	3,8
4. GRČKA	5,1	6,0	4. GRČKA	6,0	4. PORTUGAL	6,4	4. MAĐARSKA	3,5
5. MAĐARSKA	5,0	5,4	5. MAĐARSKA	5,4	5. GRČKA	5,9	5. GRČKA	2,6
6. POLJSKA	4,5	5,3	6. POLJSKA	5,3	6. MAĐARSKA	5,5	6. PORTUGAL	1,7
7. PORTUGAL	4,5	4,6	7. SPANJOLSKA	4,6	7. SPANJOLSKA	5,3	7. TURSKA	1,0
8. SPANJOLSKA	3,9	4,6	8. PORTUGAL	4,6	8. JUGOSLAVIJA	4,9	8. SPANJOLSKA	0,7
9. TURSKA	2,6	2,2	9. TURSKA	2,2	9. TURSKA	4,0	9. POLJSKA	-0,5
prosjeak	5,1	5,7				6,1		2,7
1. JAPAN	6,7	7,9	1. JAPAN	7,9	1. BRAZIL	7,8	1. KOREJA	6,0
2. KOREJA ¹	4,9	3,3	2. MEXICO	3,3	2. JAPAN	7,5	2. JAPAN	3,5
3. BRAZIL	4,4	2,9	3. BRAZIL	2,9	3. KOREJA	7,2	3. MEXICO ²	2,8
4. MEXICO ³	3,1	2,0	4. KOREJA	2,0	4. MEXICO	3,2	4. BRAZIL	2,1

¹ 1953—1981.² 1952—1980.³ 1974—1980.

Tabela 5.

STOPE RASTA INDUSTRIJSKE PROIZVODNJE

P = razdoblje
G = stopa rasta u %

	P, 1952—1981.	G ₁	P, 1952—1964.	G ₂	P, 1964—1974.	G ₃	P, 1974—1981.	G ₄
1. RUMUNJSKA	11,4	13,5	1. BUGARSKA	13,5	1. RUMUNJSKA	12,6	1. RUMUNJSKA	8,7
2. BUGARSKA	10,5	12,9	2. JUGOSLAVIJA	12,9	2. SPANJOLSKA	11,2	2. BUGARSKA	6,6
3. JUGOSLAVIJA	9,3	12,1	3. RUMUNJSKA	12,1	3. BUGARSKA	9,9	3. JUGOSLAVIJA	6,1
4. POLJSKA	8,1	10,2	4. POLJSKA	10,2	4. GRČKA	9,3	4. PORTUGAL	4,4
5. GRČKA	7,7	8,4	5. GRČKA	8,4	5. POLJSKA	9,1	5. GRČKA	4,2
6. PORTUGAL ¹	7,2	8,1	6. PORTUGAL	8,1	6. TURSKA	8,9	6. TURSKA	3,8
7. SPANJOLSKA	7,2	7,6	7. SPANJOLSKA	7,6	7. PORTUGAL	8,4	7. MAĐARSKA	3,6
8. TURSKA	6,9	7,1	8. TURSKA	7,1	8. JUGOSLAVIJA	7,3	8. POLJSKA	3,0
9. MAĐARSKA	5,9	7,2	9. MAĐARSKA	7,2	9. MAĐARSKA	6,2	9. SPANJOLSKA	0,9
prosjeak	8,2	9,7				9,2		4,6
1. KOREJA ¹	16,2	14,3	1. JAPAN	14,3	1. KOREJA	20,5	1. KOREJA	15,5
2. JAPAN	10,3	12,5	2. KOREJA	12,5	2. JAPAN	10,0	2. MEXICO	6,7
3. BRAZIL	7,9	8,4	3. BRAZIL	8,4	3. BRAZIL	10,0	3. BRAZIL	4,0
4. MEXICO	7,3	7,4	4. MEXICO	7,4	4. MEXICO	7,5	4. JAPAN	3,9

¹ 1953—1981.² 1954—1981.

Tabela 6.
STOPE RASTA INDUSTRIJSKE PROIZVODNJE: DESET NAJBRŽIH ZEMALJA U SVIJETU

	P, 1952—1981.	G ₁	P, 1952—1964.	G ₁	P, 1964—1974.	G ₁	P, 1974—1981.	G ₁
1. KOREJA ¹	16,2	14,3	1. JAPAN	14,3	1. KOREJA	20,5	1. KOREJA	15,5
2. RUMUNJSKA	11,4	13,5	2. BUGARSKA	13,5	2. SAUDI. ARAB.	16,1	2. RUMUNJSKA	8,7
3. BUGARSKA	10,5	12,9	3. JUGOSLAVIJA	12,9	3. RUMUNJSKA	12,6	3. MEXICO	6,7
4. JAPAN	10,3	12,5	4. KOREJA	12,5	4. SPANJOLSKA	11,2	4. BUGARSKA	6,6
5. JUGOSLAVIJA	9,3	12,1	5. RUMUNJSKA	12,1	5. JAPAN	10,1	5. JUGOSLAVIJA	6,1
6. IZRAEL ²	8,6	11,7	6. IZRAEL	11,7	6. BRAZIL	10,1	6. PORTUGAL	4,4
7. SSSR	8,2	10,5	7. IRAK	10,5	7. BUGARSKA	9,9	7. GRČKA	4,2
8. POLJSKA	8,1	10,3	8. SSSR	10,3	8. IZRAEL	9,3	8. BRAZIL	4,0
9. BRAZIL	7,9	10,2	9. POLJSKA	10,2	9. GRČKA	9,3	9. JAPAN	3,9
10. GRČKA	7,7	8,4	10. GRČKA	8,4	10. POLJSKA	9,1	10. IZRAEL	3,9
Prosjeci:	G ₁	G ₁	G ₁	G ₁	G ₁	G ₁	G ₁	G ₁
1. 10 najbržih	9,8	11,6		11,6		11,8		6,4
2. JUŽNA EVROPA	8,2	9,7		9,7		9,2		4,6
3. Svijet ³	5,4	5,8		5,8		6,4		3,1
4. JUGOSLAVIJA	9,3	12,9		12,9		7,3		6,1

¹ 1954—1981.

² 1955—1980.

³ 1952—1890.

Izvori podataka: IMF, International Financial Statistics, Yearbook, 1982.
UN, Statistical Yearbook, 1960, 1965, 1967, 1975, 1977, 1979/80.
UN, Monthly Bulletin of Statistics, February 1982.

Tabela 7.
STOPE RASTA POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE

	P, 1952—1981.	G ₁	P, 1952—1964.	G ₁	P, 1964—1974.	G ₁	P, 1974—1981.	G ₁
1. JUGOSLAVIJA	4,5	7,1	1. JUGOSLAVIJA	7,1	1. SPANJOLSKA	3,9	1. RUMUNJSKA	3,6
2. GRČKA	4,2	5,9	2. GRČKA	5,9	2. JUGOSLAVIJA	3,7	2. TURSKA	3,4
3. RUMUNJSKA	3,6	4,9	3. BUGARSKA	4,9	3. GRČKA	3,6	3. BUGARSKA	3,3
4. BUGARSKA	3,3	4,2	4. MAĐARSKA	4,2	4. RUMUNJSKA	3,5	4. GRČKA	3,3
5. TURSKA	3,1	3,8	5. RUMUNJSKA	3,8	5. POLJSKA	3,0	5. MAĐARSKA	1,5
6. MAĐARSKA	3,0	3,2	6. TURSKA	3,2	6. TURSKA	2,8	6. JUGOSLAVIJA	1,3
7. SPANJOLSKA	2,2	3,0	7. POLJSKA	3,0	7. MAĐARSKA	2,7	7. SPANJOLSKA	0,7
8. POLJSKA	2,0	2,4	8. PORTUGAL	2,4	8. BUGARSKA	1,3	8. POLJSKA	-1,2
9. PORTUGAL	0,05	1,7	9. SPANJOLSKA	1,7	9. PORTUGAL	0,6	9. PORTUGAL	-4,6
prosjeck	2,9	4,0		4,0		2,8		1,1
1. KOREJA	6,0	8,6	1. KOREJA	8,6	1. BRAZIL	4,8	1. KOREJA	6,0
2. MEXICO	4,5	6,3	2. MEXICO	6,3	2. KOREJA	3,1	2. BRAZIL	3,9
3. BRAZIL	4,1	3,6	3. BRAZIL	3,6	3. MEXICO	2,9	3. MEXICO	3,5
4. JAPAN	1,3	2,7	4. JAPAN	2,7	4. JAPAN	1,2	4. JAPAN	-0,7

Tabela 8.
STOPE RASTA POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE: deset najbržih zemalja u svijetu

P, 1952—1981.	G ₁	P, 1952—1964.	G ₂	P, 1964—1974.	G ₃	P, 1974—1981.	G ₄
1. LIBIJA ¹	7,1	1. IZRAEL	10,0	1. LIBIJA	9,2	1. SIRIJA ¹	6,2
2. IZRAEL ¹	6,2	2. KOREJA	8,6	2. MALEZIJA	6,7	2. KOREJA	6,0
3. KOREJA	5,7	3. JUGOSLAVIJA	7,1	3. SUDAN	5,2	3. LIBIJA ¹	5,8
4. THAILAND	4,7	4. MEXICO	6,4	4. IZRAEL	5,1	4. KOLUMBIJA	5,8
5. GVATEMALA ¹	4,6	5. LIBIJA	6,0	5. J. AFRIKA	4,8	5. THAILAND	5,2
6. JUGOSLAVIJA	4,5	6. GRČKA	5,9	6. BRAZIL	4,8	6. FILIPINI	4,7
7. MEXICO	4,5	7. GVATEMALA	5,3	7. VENEZUELA	4,7	7. PARAGVAJ	4,7
8. SIRIJA ¹	4,4	8. SIRIJA	5,1	8. IRAN	4,7	8. OBALA BJELOK. ¹	4,7
9. GRČKA	4,2	9. TAJVAN	5,0	9. BOLIVIJA	4,5	9. KOREJA, DNR	4,6
10. BRAZIL	4,1	10. BUGARSKA	4,9	10. PAKISTAN	4,5	10. BURMA	4,2
Prosjeći:	G ₁		G ₂		G ₃		G ₄
1. 10 najbržih	5,0		6,4		5,4		5,7
2. JUZNA EVROPA	2,9		4,0		2,8		1,4
3. Svijet	—		—		2,3		2,3
4. JUGOSLAVIJA	4,5		7,1		3,7		1,3

¹ 1952—1980.
² 1974—1980.

Izvor podataka: FAO Production Yearbook, 1965, 1975, 1976, 1980.
Statistički godišnjak Jugoslavije, 1982.

DODATAK

U pokušaju da objasnimo jedan dio rezultata analize privrednog rasta u devet južnoevropskih i četiri vanevropske zemlje, usporedive razine razvijenosti i sličnih razvojnih karakteristika, u ovom dodatku ćemo prikazati stope rasta fizičkog obima izvoza tih zemalja u promatranim razdobljima i, na kraju, povezati rast društvenog proizvoda po stanovniku s rastom fizičkog obima izvoza kod dvadeset zemalja koje su po tim kriterijima u toku posljednjih trideset godina bile »najbrže« u svijetu.

Prilikom interpretacije rezultata analize rasta društvenog proizvoda po stanovniku uočili smo da je većina promatranih zemalja u razdoblju 1964—1974. ostvarivala vrlo visoke stope rasta ovog agregata, što smo, najvećim dijelom, pripisali ekspanziji svjetske trgovine. Podaci o kretanju fizičkog obima izvoza, prikazani u tabeli 1, potkrepljuju tu našu tvrdnju: čak je pet južnoevropskih zemalja u periodu 1964—1974. ostvarivalo prosječne godišnje stope rasta fizičkog obima izvoza veće od 10% (Španjolska 14,5%, Grčka 14,2%, Rumunjska 12,8%, Bugarska 11,7% i Poljska 10,1%), Mađarska je neznatno zaostajala (9,8%), a jedino Jugoslavija (7%) i Portugal (3,5%) tih godina nisu iskoristile šansu koju im je pružilo oživljavanje međunarodne trgovine.

U razdoblju 1964—1974. i odabrane vanevropske zemlje postižu vrlo visoke stope rasta izvoza: Južna Koreja je na prvom mjestu sa fenomenalnih 34,5%, slijedi Japan sa 13,7% (u prethodnom razdoblju čak 24,6%) i Brazil sa 9,8%.

Zbog neraspodaganja podacima, stope rasta izvoza ostvarene u ostalim podrazdobljima kao i u glavnom tridesetogodišnjem periodu manje su relevantne za našu analizu. Uočavamo, međutim, da su zemlje članice SEV-a dinamičnije izvozile u prvom nego u drugom podrazdoblju, dok je situacija s zemljama OECD-a bila obrnuta: nakon 1964. one su podvostručile stope rasta fizičkog obima izvoza (uz izuzetak Portugala, koji je tu stopu prepolovio ali je po vrijednosti izvoza tu stopu udvostručio). Nakon 1974. godine jedino su Španjolska, Rumunjska i Bugarska održale visoku dinamiku izvoza, dok su stope rasta izvoza u ostalim zemljama gotovo prepolovljene. Time je potvrđen naš raniji zaključak da je usporavanje rasta u promatranim zemljama nakon 1974. godine usko povezano sa stagnacijom svjetske trgovine.

U pogledu dinamike jugoslavenskog izvoza uočavamo da ona vrlo dobro slijedi dinamiku proizvodnje i da kontinuirano opada, od 10,2% u razdoblju 1952—1964, na 7% u idućem, i 4,1% u posljednjem razdoblju analize. Osim u prvom periodu, kada je bila na četvrtom mjestu među južnoevropskim zemljama, Jugoslavija je stalno na začelju naše liste. Posebno nezadovoljavajuća je dinamika izvoza nakon 1974. godine. Iskazana stopa rasta fizičkog obima izvoza smanjuje se sa 4,1% na skromnih 3,6% kada u obzir uzmemo i 1982. godinu. Sigurno je da se ovo nepovoljno kretanje izvoza odrazilo i na perfor-

manse naše privrede u tom periodu, a izvjesno je i da je glavni uzrok zaostajanja izvoza autarkična koncepcija privrednog razvoja zemlje.

Iz iskustva je poznato da zemlje koje ostvaruju visoke stope rasta društvenog proizvoda u pravilu ostvaruju i živu dinamiku izvoza i, obrnuto, zemlje koje bilježe visoke stope rasta izvoza najčešće ostvaruju i dinamičan privredni rast. To nas je potaknulo da usporedimo zemlje poredane po jednom i drugom kriteriju i koreliramo njihov rang s dvije liste.

U tabeli 2 prikazana je dvadeset i jedna zemlja s najvišim stopama rasta per capita društvenog proizvoda u razdoblju 1952—1981. i dvadeset zemalja koje su u istom periodu ostvarivale najviše stope rasta fizičkog obima izvoza (izuzetak je jedino Portugal, koji se u stvari nalazi oko 35. mjesta na rang listi zemalja po rastu izvoza. To, međutim, ne utječe bitno na našu analizu).

Ono što uočavamo već na prvi pogled, jest da je iskustveno utvrđena veza između ukupnog privrednog rasta i rasta izvoza vrlo neposredna: od prvih deset zemalja poredanih po veličini stope rasta per capita društvenog proizvoda šest ih se nalazi i među prvih deset po rastu izvoza, a od dvadeset jedne zemlje koje su u posljednjih trideset godina ostvarile najbrži privredni rast čak ih je dvadeset ostvarilo i najviše stope rasta izvoza.

Također uočavamo da više od polovice zemalja s ovih lista (ukupno 11) spada u odabranu grupu južnoevropskih i vanevropskih zemalja uključenih u našu analizu. Od preostalih 10 zemalja dvije su članice SEV-a (SSSR i Njemačka DR), jedna je zemlja u razvoju (Izrael), a čak sedam su razvijene kapitalističke zemlje Evrope (Italija, Austrija, SR Njemačka, Francuska, Belgija, Nizozemska i Norveška).

Usporedba ranga zemalja s dvije liste pokazuje da veća odstupanja postoje kod Jugoslavije, Njemačke DR, Portugala, Italije i Španjolske, dok sve ostale zemlje relativno blago osciliraju na tim listama. Pri tome je posebno zanimljivo da je upravo kod Jugoslavije to odstupanje najveće: po rastu per capita društvenog proizvoda Jugoslavija je četvrta u svijetu, dok je po rastu fizičkog obima izvoza tek na osamnaestom mjestu u svijetu. Kod Njemačke DR i Portugala razlike u položaju na dvije liste najvjerojatnije bi bile manje da postoje kompletne serije podataka o rastu fizičkog obima izvoza, dok bi Italija i Španjolska (i naravno, Jugoslavija) predstavljale iznimku od ranije utvrđene relacije između rasta izvoza i rasta društvenog proizvoda.

Koeficijent korelacije ranga zemalja po rastu per capita društvenog proizvoda i fizičkog obima izvoza iznosi 0,43, što znači da je veza između dva ranga jaka. Ovaj bi koeficijent vjerojatno bio veći da su raspoloživi statistički podaci bili potpuniji.

Na kraju, možemo zaključiti da je kratka komparativna analiza podataka o kretanju fizičkog obima izvoza i podataka o kretanju društvenog proizvoda po stanovniku u razdoblju 1952—1981. nedvosmisleno ukazala na čvrstu vezu između smjera i dinamike kretanja ova dva agregata.

Tabela 1.
STOPE RASTA FIZIČKOG OBIMA IZVOZA

P = razdoblje
G = stopa rasta u %

P, 1952—1981.	G ₁	P, 1952—1964.	G ₂	P, 1964—1974.	G ₃	P, 1974—1981.	G ₄
1. BUGARSKA	13,9 ¹	1. BUGARSKA	16,5	1. ŠPANJOLSKA	14,5	1. BUGARSKA	13,1 ¹
2. RUMUNJSKA*	12,9 ¹	2. RUMUNJSKA	13,4 ¹	2. GRČKA	14,2	2. RUMUNJSKA	12,5 ¹
3. ŠPANJOLSKA	10,8 ¹	3. MAĐARSKA	12,1 ¹	3. RUMUNJSKA	12,8	3. ŠPANJOLSKA	12,0 ¹
4. GRČKA	9,7	4. JUGOSLAVIJA	10,2	4. BUGARSKA	11,7	4. TURSKA	7,6
5. MAĐARSKA	9,3 ¹	5. POLJSKA	8,6	5. POLJSKA	10,1	5. GRČKA	6,9
6. POLJSKA	8,3 ¹	6. GRČKA	7,7	6. MAĐARSKA	9,8	6. MAĐARSKA	6,1
7. JUGOSLAVIJA	7,6	7. PORTUGAL	7,4	7. JUGOSLAVIJA	7,0	7. POLJSKA	4,8 ¹
8. PORTUGAL	4,2 ¹	8. ŠPANJOLSKA	7,1	8. PORTUGAL	3,5	8. JUGOSLAVIJA	4,1
prosjeak	9,6		10,4		10,5		8,4
1. KOREJA	27,3 ¹	1. JAPAN	24,6	1. KOREJA	34,5	1. KOREJA	16,7
2. JAPAN	14,2	2. BRAZIL	2,6	2. JAPAN	13,7	2. BRAZIL	11,8
3. BRAZIL	7,0			3. BRAZIL	9,8	3. JAPAN	8,3
				4. MEXICO	5,0 ¹	4. MEXICO	6,9 ¹

* Podaci za Rumunjsku odnose se na vrijednost izvoza,
¹ 1953—1980. ¹ 1958—1981. ¹ 1963—1981. ¹ 1974—1979.
² 1958—1980. ² 1952—1980. ² 1958—1964. ² 1966—1974.
³ 1953—1979. ³ 1952—1977. ³ 1974—1980. ³ 1974—1978.

Tabela 2.

Dvadeset »najbržih« ZEMALJA U SVIJETU PO RASTU PER CAPITA DRUSTVENOG PROIZVODA I FIZICKOG OBIMA IZVOZA, 1952—1981.

Rast p. c. DP u %		Rast vol. izvoza u %	
1. RUMUNJSKA	7,4	1. J. KOREJA	27,3 ¹
2. BUGARSKA	6,9	2. JAPAN	14,3 ¹
3. JAPAN	6,7	3. BUGARSKA	13,6 ⁶
4. JUGOSLAVIJA	6,0	4. RUMUNJSKA	12,9 ⁶
5. SSSR	5,8	5. IZRAEL	11,4
6. NJEMACKA DR	5,2	6. SPANJOLSKA	10,8 ⁶
7. GRČKA	5,1	7. ITALIJA	10,6
8. MAĐARSKA	5,0	8. AUSTRIJA	9,8
9. J. KOREJA	4,9 ¹	9. GRČKA	9,7
10. IZRAEL	4,5	10. MAĐARSKA	9,1 ⁴
11. POLJSKA	4,5	11. SR NJEMACKA	8,7
12. PORTUGAL	4,5	12. SSSR	8,6 ⁶
13. AUSTRIJA	4,4	13. POLJSKA	8,3 ¹
14. BRAZIL	4,4	14. NIZOZEMSKA	8,2
15. SR NJEMACKA	4,2	15. FRANCUSKA	8,1
16. ITALIJA	4,1	16. NJEMACKA DR	8,0 ⁶
17. SPANJOLSKA	3,9	17. BELGIJA	7,9
18. FRANCUSKA	3,8	18. JUGOSLAVIJA	7,6
19. NORVEŠKA	3,5	19. NORVEŠKA	7,2
20. NIZOZEMSKA	3,3	20. BRAZIL	7,0
21. BELGIJA	3,2	21. PORTUGAL	4,2 ¹

¹ 1953—1981.⁵ 1953—1979.² 1963—1981.⁶ 1958—1981.³ 1952—1980.⁷ 1952—1980.⁴ 1958—1980. (podatak se od-⁸ 1960—1980.

nosi na vrijednost izvoza)

⁹ 1952—1977.

Tabela 3.
KORELACIJA RANGA dvadeset »najbržih« ZEMALJA PO RASTU P. C. DRUSTVENOG PROIZVODA I FIZICKOG OBIMA IZVOZA

Zemlja	Rang po rastu p. c. DP	Rang po rastu vol. izvoza	D	D'
BELG.	21	17	4	16
NIZOZ.	20	14	6	36
NORV.	19	19	0	0
FRANC.	18	15	3	9
SPANJ.	17	6	11	121
ITAL.	16	7	9	81
SR NJEM.	15	11	4	16
BRAZIL.	14	20	-6	36
AUST.	13	8	5	25
PORT.	12	21	-9	81
POLJSKA	11	13	-2	4
IZRAEL.	10	5	5	25
KOR.	9	1	8	64
MAD.	8	10	-2	4
GRČKA	7	9	-2	4
DDR	6	16	-10	100
SSSR	5	12	-7	49
JUG.	4	18	-14	196
JAP.	3	2	1	1
BUG.	2	3	1	1
RUM.	1	4	-3	9

Σ D' = 878

Koefficient korelacije ranga: r = 0,43.

LITERATURA I IZVORI PODATAKA

1. I. ADELMAN, S. ROBINSON: "Income Distribution Policy in Developing Countries: A Case Study of Korea", Oxford University Press for the World Bank, Oxford, 1978.
2. B. BALASSA, T. BERTRAND: "Growth Performance of Eastern European Countries and Comparable West European Countries", American Economic Review, May 1970, LX, 314—325.
3. FAO, FAO Production Yearbook, 1965, 1975, 1976, 1980, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome.
4. B. HORVAT: "Yugoslav Economic Policy in the Post-War Period", American Economic Review, March 1971, LXI, 71—169.
5. B. HORVAT, "Ekonomaska politika stabilizacije", Naprijed Zagreb, 1976.
6. IMF, International Financial Statistics, December 1982, International Monetary Fund, Washington D. C.
7. IMF, International Financial Statistics, Yearbook, 1982, International Monetary Fund, Washington D. C.
8. IMF, International Financial Statistics, Supplement on Trade Statistics, 1982, International Monetary Fund, Washington D. C.
9. ISDEE, Realizzazione dei piani 1981 e previsioni per il 1982, Istituto di studi e documentazione sull'Est Europeo, Trieste, Est-Ovest, 1/1982, XIII, 15—28.
10. Narodnoe hozjajstvo socialističeskikh stran v 1966 godu, Centralnoe statističeskoe upravlenie SSSR, Moskva.
11. OECD, Economic Surveys: Portugal, 1972, 1976, 1979, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris.
12. OECD, Main Economic Indicators, February 1983, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris.
13. OECD, OECD Economic Outlook, July 1980, July 1981, December 1981, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris.
14. Z. POPOV: "Osvrt na kretanje privrednog razvoja u svetu, sa prikazom razvoja socijalističkih zemalja", Ekonomaska analiza, 3—4/1968, II, 353—365.
15. SZS, Indeks, 2/1983, Savezni zavod za statistiku, Beograd.
16. SZS, Statistički godišnjak Jugoslavije, 1982, Savezni zavod za statistiku, Beograd.
17. Statističká ročenka ČSSR, 1982, Federální statistický úrad, Praha.
18. M. SCHRENK, C. ARDALAN, N. A. EI TATAWY: "Yugoslavia: Self-management Socialism and the Challenges of Development", John Hopkins University Press for the World Bank, Baltimore and London, 1979.
19. UN, Economic Survey of Latin America, 1972, 1979, United Nations, New York.
20. UN, Monthly Bulletin of Statistics, February 1982, United Nations, New York.
21. UN, Statistical Yearbook, 1960, 1965, 1967, 1970, 1972, 1975, 1977, 1979/80, United Nations, New York.
22. UN, World Economic Survey, 1981—1982: Current Trends in the World Economy, United Nations, New York, 1983.

23. UN, Yearbook of International Trade Statistics, 1980, United Nations New York.
24. UN, Yearbook of National Accounts Statistics, 1977, 1980, United Nations, New York.

Primljeno: 25. 04. 1983.

Prihvaćeno: 10. 06. 1983.

A REVIEW ON THE COURSE OF ECONOMIC GROWTH IN SOUTH EUROPEAN AND SOME NON-EUROPEAN COUNTRIES 1952—1981.

Dubravko MIHALJEK

Summary

The purpose of this paper is to analyze the growth performance of nine Southern European and four non-European countries of comparable development level and similar growth patterns in the period 1952—1981. Countries included in analysis are Bulgaria, Greece, Hungary, Poland, Portugal, Romania, Spain, Turkey and Yugoslavia, as well as Brazil, Mexico, Japan and South Korea. The main thirty-year period is divided in three subperiods: 1952—64, 1964—74 and 1974—81, in accordance with the stages of Yugoslav economic and institutional development since 1952. The economic indicators of growth performance in this analysis are the rates of growth of per capita gross domestic product (gross material product for socialist countries), and the rates of growth of total industrial and total agricultural production. Due to considerable methodological difficulties inherent to comparative statistical analyses of growth performance of different countries the results of this analysis are more relevant as indicators of development trends than as precise measures of actual growth performance.

The principal findings of this analysis can be summarized in five points:

1. Until 1974 the great majority of countries analyzed here accelerated the growth rates of per capita GDP and industrial production. This trend suddenly reversed in the period 1974—81, with falling growth rates in virtually all of the countries included in this analysis.

2. The highest growth rates of per capita GDP in the period 1952—81 were achieved in Romania, Bulgaria, Japan and Yugoslavia. Growth rates above the annual average of 5 percent were also achieved in Greece and Hungary.

Both the OECD and the COMECON countries included in this study performed best during the 1964—74 period. Brazil and South Korea had very high growth rates in this period, too.

The subsequent period brought about the general deceleration of growth dynamics. The hardest hit were the OECD countries, with growth rates ranging from 0.7 percent (Spain) to 2.6 percent (Greece). Poland represents a special case, since its growth rate was negative in this period.

3. In Yugoslavia the rate of growth of per capita GDP has steadily declined since the 1952—64 period, when it was the highest in the world. Relative to other countries, this slowdown in growth was most striking in the period 1964—74, when the majority of analyzed countries achieved the highest growth rates in their history. This decline continued in the following period, but its magnitude was smaller than in the other Southern European countries, probably due to considerable impact of foreign borrowing. The causes of the steady decline in growth rates of the Yugoslav economy cannot be clearly discerned at this level of analysis. However, the results presented here suggest further study of the development policy and its implementation in different institutional settings of the Yugoslav economy.

4. The countries with the highest rates of growth of industrial production in the world are the ones already included in our study. Especially impressing is the growth performance of the South Korean industry. Most of the analyzed countries achieved the highest rates of growth of industrial production in the period 1964—74. However, the average rate of growth of industrial production in the nine Southern European countries is declining since the 1952—64 period.

5. Libya, Israel and South Korea are placed on the top of the list of the ten fastest growing agricultural producers in the world. Among the Southern European countries, only Greece and Yugoslavia are found on this list of ten. It is encouraging that many populous countries from Asia, Africa and Latin America are achieving high rates of growth of agricultural production. However, the average rates of growth of agricultural production are steadily declining, both in Southern Europe and in the ten "fastest" countries.

**REPORT OF THE CONFERENCE ON "CODETERMINATION,
PARTICIPATION, SELFMANAGEMENT", AT NEUKIRCHEN
NEAR SULZBACH-ROSENBERG (BAVARIA)
FROM JANUARY 27 TO JANUARY 30, 1983**

After a one and a half years' break, the research group "Constitution of the Enterprise and Property Rights" in the Association of German Scientists (VDW) in cooperation with the Department of Economics at the University of Kassel and with the "Participation" working group of the German Political Science Association (DVPW) held its annual meeting on problems of empirical research into codetermination and participation. A large number of participants and papers documented the even greater interest of scientists and practitioners in these questions. 53 participants from West Germany, Austria, Sweden, France, the Netherlands and Canada discussed results and problems of ongoing research in different countries. Besides a large number of economists, representatives of other disciplines, such as law, sociology, political science, psychology and history, also took part in the conference. As in earlier meetings, the presence of a few practitioners from firms and unions proved to be very fruitful as they could contribute to problems of practical implementation of participation at the enterprise level and in union policy.

The conference was supported by grants from the Foundation Volkswagenwerk (Hannover) and from the VDW.

After a short introduction into the aims of the meeting by Dr. Hans-Joachim Bieber and Professor Hans G. Nutzinger (University of Kassel), Dr. Felix FitzRoy (IIM Berlin) reported on the results of a new empirical study about the effects of participation in selected West German firms.

On the second day of the symposium, different aspects of codetermination in Sweden were dealt with in the section on "Scandinavia". Dr. Rolf Wolff (Stockholm School of Economics), Dr. Olaf Schneider (University of Hohenheim) and Professor Elmar Gerum (HWP Hamburg), in collaboration with Professor Horst Steinmann (University of Erlangen-Nuremberg), illustrated different aspects of history, practice and functioning of Swedish codetermination. Else Fricke and Wilgart Schuchardt-Müller (Friedrich Ebert Foundation, Bonn) gave a comparative review of practical experience with workers' participation and union policy in Sweden, Italy and Norway at the firm level.